

MENKUL KIYMET GELİRLERİNİN 01.01.199731.12.1999 TARİHLERİ ARASINDAKİ VERGİLENDİRME ESASLARI

Sakıp ŞEKER *

İGENEL AÇIKLAMALAR

Gelir Vergisi Kanunu'nun 3239 Sayılı Kanunla değişik 85.maddesinin ikinci ff fıkrası, 1.1.1994 tarihinden geçerli olmak üzere 3946 Sayılı Kanunla yeniden değiştirilmiştir. Son yapılan değişikliklerle, "**75.maddenin ikinci fıkrasının 1,2,3,5,7,12. bentlerinde yazılı iratlar için beyanname verilmeyeceği ve diğer gelirler için verilecek yıllık beyannameye söz konusu menkul kıymet gelirlerinin dahil edilmeyeceği**" şeklindeki hüküm madde metninden çıkarılmıştır.

Değişen kanun hükmüne göre, daha önce beyannameye dahil edilmediği halde 1.1.1994 tarihinden sonra yıllık gelir vergisi beyannamesine dahil edilecek olan menkul kıymet gelirleri şunlardır:

- Her nevi hisse senetlerinin kar payları (75/1)
- İştirak hisselerinden doğan kazançlar (75/2)
- Kurumların idare meclisi başkan ve üyelerine verilen kar payları (75/3)
- Her nevi tahvil faizleri, hazine bonusu faizleri ile Toplu Konut İdaresi (TKİ)ve Kamu Ortaklığı İdaresince (KOİ) çıkarılan menkul kıymetlerden sağlanan gelirler. (75/5)
- Mevduat faizleri (75/7)
- Faizsiz olarak kredi verenlere ödenen kar payları ile kar ve zarar ortaklığı belgesi karşılığı ödenen kar payları ve özel finans kurumlarınca kar ve zarara katılma hesabı karşılığında ödenen kar payları (75/12).

Öte yandan 3946 Sayılı KanunlaGVK'nın 75. maddesine eklenen 13. bentle vergi alacağı, 14.bentle bu maddenin ikinci fıkrasının 5.bendinde yer alan menkul kıymetlerin geri alım veya satım taahhüdü ile iktisap veya elden çıkarılması karşılığında sağlanan menfaatler de menkul sermaye iradı sayılmıştır. Bu gelirler de beyan edilecektir.

Bilindiği gibi kurum bünyesinde elde edilen mevduat faizi ve repo gelirleri normal şekilde, devlet tahvili, hazine bonusu, TKİ ve KOİ'ce çıkarılan menkul kıymet gelirleri düşük oranda vergilendirildiği halde, aynı tür geliri ticari işletme dışında elde eden gerçek kişiler hiç bir vergi ödememektedirler.Ticari işletme ve kurumlarda ise hiç bir istisna yoktur.Söz konusu menkul kıymet gelirlerinden devlet tahvili, hazine bonusu faizleri ile TKİ ve KOİ'ce çıkartılan menkul kıymet gelirleri kurumlar vergisine (%25) tabi oldukları halde, kurum bünyesinde ayrıca gelir vergisi tevkifatına tabi değildirlir(1).

Mevcut düzenlemeye göre 19971999 döneminde aynı geliri elde eden Kurumlar ile gerçek kişiler ve ortaklıklar arasındaki vergi adaletsizliği (ihtiyari toplamadan yararlananlar hariç) kısmen, 2000 yılından itibaren ise tamamen ortadan kalkacaktır.

II DEĞİŞİKLİĞİN 1994 1996 YILLARINDA UYGULANMAYACAĞINA İLİŞKİN GEÇİCİ MADDE HÜKMÜ

3946 Sayılı Kanunla GVK'nın 85. maddesinde yapılan ve üniter sisteme dönüş olarak sunulan değişiklikten, söz konusu menkul kıymet gelirlerinin tamamının 1.1.1994 tarihinden itibaren yıllık beyannameye dahil edileceği anlamı çıkmaktaysa da, gerçek durum böyle değildir. Aynı kanun değişikliğiyle anılan Kanun'un geçici 39. maddesinin 7. bendine şu hüküm eklenmiştir.

"Gelir Vergisi Kanunu'nun bu kanunla değişik 85,86,87. maddelerinde yer alan hükümler, 75.maddenin ikinci fıkrasının 5,7,12,14 numaralı

bentlerinde yer alan ve 1.1.1997 tarihinden önce elde edilen menkul sermaye iratları hakkında uygulanmaz. Ticari işletmeye dahil olan bu gelirler, bu maddenin kapsamı dışındadır."

Geçici 39.maddenin 7.bend hükmüne göre, 19941996 yılları arasında yine önceden olduğu gibi, aşağıda belirtilen menkul kıymet gelirleri için beyanname verilmeyecek veya herhangi bir nedenle verilecek yıllık gelir vergisi beyannameesine söz konusu gelirler dahil edilmeyecektir. Bunlar ;

- Her nevi tahvil faizleri ,
- Hazine bonusu faizleri,TKİ ve KOİ tarafından çıkarılan menkul kıymet gelirleri,

- Mevduat faizleri,

- Faizsiz olarak kredi verenlere ödenen kar payları ile kar ve zarar ortaklığı belgesi karşılığı ödenen kar payları ve özel finans kurumlarınca kar ve zarara katılma hesabı karşılığında ödenen kar payları,

Gelir Vergisi Kanunu'nun 75/5. maddesinde yer alan tahvil faizleri, hazine bonusu faizleri ile TKİ ve KOİ'ce çıkarılan menkul kıymetlerin geri alım veya satım taahhüdü ile iktisap veya elden çıkarılmasından sağlanan menfaatler, (Repo gelirleri)

Yapılan değişlikle, 1.1.1994'ten önce beyana tabi olmayan ;

- Her nevi hisse senetlerinin kar pay lan,
- İştirak hisselerinden doğan kazançlar,
- Kurumların idare meclisi başkan ve üyelerine verilen kar pay lan, 1.1.1994 tarihinden itibaren "**vergi alacağı**" uygulaması nedeniyle beyana tabi tutulmuştur.

III19971999 YILLARINDA BAZI MENKUL KIYMET GELİRLERİNİN NET FAİZ KISMININ BEYAN EDİLMESİ

3946 Sayılı Kanunla Gelir Vergisi Kanununa eklenen ve 1.1.1997 tarihinden itibaren yürürlüğe girecek olan Geçici 39/5. maddesi aşağıdaki gibidir.

"Yıllık beyanname ile beyanı gereken ve Gelir Vergisi Kanunu'nun 75. maddesinin ikinci fıkrasının 5,6,7,12 ve 14 numaralı bentlerinde yazılı menkul sermaye iratlarının aşağıda belirtilen indirim oranının uygulanması suretiyle bulunacak kısmı, 31.12.1999 tarihine kadar gelir vergisinden müstesnadır. Bu istisna Gelir Vergisi Kanunu'nun 75. maddesinin ikinci fıkrasının 5 numaralı bendinde yazılı menkul kıymetlerin alım satımından doğan kazançlar hakkında da uygulanır. Ancak, döviz cinsinden açılan hesaplara ödenen faiz ve kar payları hakkında uygulanmaz. Bu istisnanın ticari işletmelere dahil bu tür gelirlere şümulü yoktur.

indirim oranı, Vergi Usul Kanunu hükümlerine göre o yıl için tesbit edilmiş olan yeniden değerlendirme oranının son oniki aylık dönemde 1 yıl vadeli Devlet tahvili için uygulanan ortalama faiz oranına bölünmesi suretiyle Maliye Bakanlığı'nca bulunur."

Bilindiği gibi enflasyon karşısında korunmaya en muhtaç gelir türü menkul kıymet gelirleridir. Menkul kıymet gelirleri enflasyona karşı çok duyarlıdır. Elde edilen faiz veya iratların tamamının normal oranda vergiye tabi tutulması, paranın spekülatif amaçlarla başka alanlarda değerlendirilmesine yol açar. Halkın tasarrufları banka ve finans kurumlarının dışına çıkar. Örneğin bu paralar ülkemizde zaman zaman yaşandığı gibi dövize veya altın piyasasına kaçar ve "**kara Çarşamba'ların kara cuma'ların**" meydana gelmesine neden olur. O nedenle enflasyon dönemlerinde menkul kıymet gelirlerinin vergilendirilmesinde genel vergi rejiminin dışına çıkılması zorunlu hale gelmektedir. Bu tür vergi politikaları, tasarrufları koruduğu ve tasarrufların ülke dışına çıkmasını önlediği için savunulmaktadır.

Amortisman tabi iktisadi kıymetlerin yeniden değerlemeye tabi tutulması gayrimenkul ve iştirak hisselerinin satışında maliyet bedelinin yükseltilmesi, menkul kıymet gelirlerinde indirim oranı uygulaması, stokların değerlemesinde LIFO yönteminin uygulanmasına izin verilmesi gibi enflasyona endeksli uygulamalar; Türkiye'deki yüksek enflasyonun sonuçlarıdır. Türk Vergi Sistemi bu uygulamalarla enflasyon karşısında daha esnek hale getirilmiş olmaktadır.

İndirim oranı uygulaması ile gerçek kişilerin enflasyonun üzerinde elde ettikleri reel faiz veya gelirler vergilendirilmiş, enflasyona isabet eden kısım vergi dışında tutulmuş olacaktır. Ticari işletme bünyesinde elde edilen aynı tür gelirlerin vergilendirilmesinde ise bir değişiklik olmayacaktır.

IV İNDİRİM ORANININ UYGULANMASI İLE İLGİLİ BİR ÖRNEK

Yukarıdaki bölümde sayılan menkul kıymet gelirlerine indirim oranının uygulanması suretiyle bulunacak kısım, 1997-1999 yılları arasında gelir vergisinden istisna edilecektir.

İndirim oranı, yeniden değerlendirme oranının devlet tahvili için uygulanan ortalama faiz oranına bölünmesi suretiyle hesaplanacaktır. Yeniden değerlendirme oranı daima ortalama faiz oranından küçük olacağı için oran l'in altında olacaktır. Diyelim ki ; yeniden değerlendirme oranı %80, Ortalama Devlet Tahvil faiz oranı %95 olsun.

İndirim oranı : $80/95 = \% 84,21$ olacaktır.

Buna göre, elde edilecek menkul kıymet geliri veya faizinin % 84,21'i vergiden istisna edilecek, kalan kısmı ise (15,79) yıllık beyanname ile beyan edilecektir. Ancak ihtiyari toplama hakkından yararlananlar 87.madde uyarınca belirlenen ihtiyari toplama haddinin altında kalan gelirlerini beyan etmek zorunda değildirler.

Bu tutar 1996 yılı için 900 milyon lira olarak belirlenmiş olup, her yıl enflasyon oranında artırılmaktadır.

Örneğin, 1997 yılında ihtiyari toplama haddi 1,5 milyar TL, aynı yıl içinde elde edilen hazine bonusu faizi geliri 9,4 milyar lira ise, indirim oranı % 84,21 olması halinde beyana tabi gelir $(9.400.000.000. \times \% 15,79 =) 1.484.260.000.TL$ olacaktır. Eğer gelir sahibi ihtiyari toplama hakkından yararlanan bir kişiye bu geliri için yıllık beyanname vermeyecektir. Görüleceği gibi Kanun hükmü çok yüksek miktarda menkul kıymet gelir elde edenleri vergilemeyi öngörmektedir.

V 31.12.1999 TARİHİNE KADAR BELLİ BİR KISMI VERGİDEN İSTİSNA TUTULACAK MENKUL KIYMET GELİRLERİNDEN TEVKİF EDİLECEK VERGİLERİN MAHSUBU

Bilindiği gibi menkul kıymet gelirleri GVK'nın 94. maddesi çerçevesinde vergi tevkifatına tabidir. Geçici 39/5. maddenin son cümlesinde, "**Bu istisnanın, tevkif yoluyla kesilen vergiye şümulü yoktur.**" denilmek suretiyle, indirim oranına göre hesaplanan menkul kıymet gelirleri üzerinden vergi kesintisi yapılabileceği kabul edilmiştir.

Mevcut uygulamaya göre tahvil faizleri, mevduat faizleri ile GVK' nın 75/ 12. maddesinde belirtilen menkul sermaye iratları hariç diğer menkul kıymet gelirlerindeki tevkifat oranı sıfırdır.

Diyelim ki, 10.000.000.000.TL mevduat faizi elde eden kişiden banka %5 oranında gelir vergisi kesecektir. Kesilecek olan vergi tutarı $(10.000.000.000 \times \%5 =) 500.000.000. TL$ 'dir Yukarıda belirtilen orana göre indirimden sonra beyan edilmesi gereken mevduat faizi geliri $(10.000.000.000 \times \% 15.79 =) 1.579.000.000 TL$ 'dir. Bu miktar gelir için GVK'nun 103.maddesindeki vergi tarifesine göre hesaplanması gereken gelir vergisi 526.600.000.TL olmak

tadır. Bu durumda ilave olarak ödenecek vergi tutarı 26.600.000.TL olacaktır. Vergi tarifesindeki dilimlerin 1997 yılında %80 oranında yükseltilmesi halinde hesaplanacak vergi 471.650.000 TL olacaktır. Tevkif suretiyle ödenen fazla verginin iadesi GVK'nın 121. maddesi çerçevesinde mümkün bulunmaktadır. Bu nedenle, ihtiyari beyan hakkından yararlanan kişiler menkul kıymet gelirlerini beyan etmek suretiyle vergi iadesi alabileceklerdir. Vergi iadesine neden olunmaması için halen sıfır oranlı menkul kıymet gelirleri için 1997 yılında getirilmesi kararlaştırılan % 10 oranındaki tevkifat oranının daha düşük tutulması gerekir. Aksi halde kesinti suretiyle alınan vergilerin bir kısmının vergi dairelerince iade edilmesi söz konusu olacaktır.

Mevcut tevkifat oranları karşısında menkul kıymet gelirlerinin indirim esasına göre yıllık beyana dahil edilmesi ve üniter sisteme alınması halinde, sadece sıfır oranlı menkul kıymet gelirlerinden (devlet tahvili, hazine bonusu, TKİ ve KOİ'ce çıkarılan menkul kıymet gelirleriyle repo gelirlerinden) ilave vergi alınabilecektir. Tabii böyle bir durum kamu kağıtlarının talebini olumsuz etkileyebilecektir. Ancak yeni uygulama ihtiyari toplama hakkından yararlanan ve çok yüksek gelir elde etmeyenlere ilave bir vergi yükü getirmemektedir. Daha önce de belirtildiği üzere, ihtiyari toplama hakkından yararlananlar, elde edecekleri menkul kıymet gelirlerinin ihtiyari toplama haddinin altında kalması halinde beyanname vermeyeceklerdir.

VIİHTİYARİ TOPLAMA HAKKINDAN YARARLANMA DURUMU

Vergiye tabi gelirleri 225 milyon lirayı (1996 yılı için 900 milyon lira) aşmayan mükelleflerin bu gelirlerinden vergisi kesilmiş bulunan ücretler, arızı serbest meslek kazançları, menkul ve gayrimenkul sermaye iratları, vergi alacağı dahil kurumlardan elde edilen kar payları, götürü usulde vergilendirilmiş bulunan ticari, mesleki kazançlar ve ücretlerini beyannameye dahil etmeleri ihtiyaridir.(GVK Md.87)

Ücretler (birden fazla işverenden ücret alıp ihtiyari toplama haddini aşanlar hariç)

Götürü usulde tespit olunan ticari ve mesleki kazançlar ile kazanç ve iratların istisna hadleri içinde kalan kısımları ihtiyari toplama haddinin hesabında dikkate alınmaz.

Tam mükellefiyette vergiye tabi gelir sadece tevkif suretiyle vergilendirilmiş ücretlerden, tamamı tevkif suretiyle vergilendirilmiş bulunan ve gayrisafi tutarları ihtiyari toplama haddini (900 milyon TL) aşmayan arızı serbest meslek kazançları, menkul ve gayrimenkul sermaye iratları ve vergi alacağı dahil olmak üzere kurumlardan elde edilen kar paylarından, götürü usulde vergilendirilen ücretler, ticari ve mesleki kazançlardan veya bu sayılan kazanç ve iratların birkaçı veya tamamından ibaretse gelir toplanmaz ve beyanname verilmez.

Esasen ihtiyari toplama haddi uygulaması, vergisi tevkif yoluyla alınmış belli miktarı aşmayan gelirlerin yıllık beyanname ile tekrar beyan edilmesini önleyen bir kurumdur. Ancak, vergiye tabi olduğu halde vergi kesintisi yapılmayan, (yani vergi oranı sıfır olan) gelirleri elde edenler ihtiyari toplama hakkından yararlanabilecektir. Bununla birlikte alacak faizleri vergi kesintisine tabi olmadığı için bu gelirlerin tamamının önceden olduğu gibi bir hadde bağlı olmaksızın beyan edilmesi gerekir.

VII İHTİYARİ TOPLAMA HAKKINDAN FAYDALANAMAYACAK OLANLAR

Ticari, zirai (götürü gider usulüne göre beyanname verenler hariç) ve mesleki kazançları nedeniyle beyanname verenler ihtiyari toplama hakkından yararlanamazlar.

Beyana tabi gelirlerin ihtiyari toplama haddini aşması halinde, toplamaya tabi olmayan gelirlerin de beyana dahil edilmesi zorunludur. Gerçek usulde vergiye tabi ticari, zirai ve mesleki kazanç sahipleri ise herhangi bir hadde bağlı olmaksızın bütün gelirlerini beyan etmek zorundadırlar.

VIII MENKUL KIYMETLERİN ELDEN ÇIKARILMASINDAN SAĞLANAN KAZANÇLARDA GELİR VERGİSİ İSTİSNASI

Gelir Vergisi Kanunu'nun Mükerrer 80/2. maddesine göre, borsada kayıtlı olanlar ve ivazsız olarak iktisap edilenler hariç, menkul kıymetlerin iktisap tarihinden başlayarak bir yıl içinde veya iktisaptan evvel elden çıkarılmasından sağlanan kazançların bir takvim yılındaki tutarının 1996 yılında 3.200.000. lirayı aşan kısmı değer artışı kazancı olarak vergiye tabidir.

Öte yandan adı geçen Kanun'un Geçici 27. maddesinde; menkul kıymet sahiplerinin, menkul kıymet alım satımına yetkili olan bankalar ve aracı kurumlar (borsa komisyoncuları dahil) vasıtasıyla menkul kıymetlerini elden çıkarmak suretiyle sağladıkları kazançlar 31.12.1999 tarihine kadar gelir vergisinden müstesna tutulmuştur. Ancak parantez içi hükmü ile 75. maddenin ikinci fıkrasının 5 numaralı bendinde yer alan menkul kıymetlerin (her nevi tahviller, hazine bonusu, TKİ ve KOİ ile çıkarılan menkul kıymetler) elden çıkarılmasından sağladıkları kazançlar istisna kapsamına alınmamıştır.

GVK'nın Geçici 27. maddesinde gerçek kişilerin elindeki menkul kıymetlerin elden çıkarılmasından sağlanan kazançlar vergiden müstesna tutulduğu halde ikinci bendinde, "**ticari işletmeye dahil menkul kıymetlerin elden çıkarılmasından sağlanan kazançlar**" in istisna kapsamında olmadığı belirtilmiştir.

IX MENKUL KIYMET GELİRLERİNİN BEYAN EDİLMESİ VE MÜKELLEFLERİN İZLENMESİ SORUNU

Yasal bir değişiklik yapılmadığı takdirde 1.1.1997 tarihinden itibaren yürürlüğe girecek olan yeni uygulamaya göre, söz konusu menkul kıymet gelirlerini elde eden gerçek kişiler indirim oranı uygulandıktan sonra kalan gelirlerini 1998 yılı Mart ayı içinde "**ihtiyari toplama**" haddini dikkate alarak beyan edeceklerdir.

Bilindiği gibi henüz bütün vatandaşlar için Tek Vergi Numarası uygulamasına geçilememiştir. Bugüne kadar yapılan mevcut vergi mükelleflerinin yeniden numaralandırılmasıyla sınırlı kalmıştır. Ayrıca, menkul kıymet alım satımlarında ve banka işlemlerinde müşteri veya mudilerden vergi sicil numarası istenmemektedir. Mevcut sistem içinde söz konusu menkul kıymet gelirlerini elde edenlerin izlenmeleri oldukça güçtür.

Diğer bir husus ise, menkul kıymet gelirlerini aile içinde parçalamak suretiyle beyan dışı bırakma imkanının bulunmasıdır. Söz konusu geliri elde edenlerin vergiden kaçınmak amacıyla, aile ve çevresindeki kişiler adına hesap açmak veya menkul kıymet satın almak suretiyle, gelirlerini ihtiyari beyan haddinin altında tutmaları mümkündür. Kanaatimizce menkul kıymet gelirlerinin indirim oranı uygulanmak suretiyle yıllık beyanname ile beyan edilmesi şeklinde yeni

uygulama zannedildiği kadar vergi gelirlerini artırıcı bir etki yaratmayacak, oran yüksek tutulursa kesinti suretiyle alınan vergilerin bir kısmının iadesine neden olunacaktır. Ancak, herşeye rağmen mükellef sayısını artırmak zorunda olan Mali idarenin bu haliyle bile olsa yeni uygulamayı denemesinde yarar vardır. Bu yasa "**rant**" gelirlerini vergilendirmeye ve kayda almaya yönelik küçük bir adımdır. Bakalım hükümet bu adımı atmaya cesaret edebilecek midir ?

Özetle 3946 Sayılı Kanunla yapılan değişiklik, 19941996 yılları için "**vergi alacağı**" ile sınırlı kalmıştır. Vergi sisteminin "**üniter**" yapıya kavuşturulduğu şeklinde yapılan bir dizi değişiklik, kademeli bir geçiş yapmak amacıyla 1997 ve 2000 yılına ertelenmiştir.

Öte yandan, hazine bonusu ve devlet tahvili faizi gelirlerinin düşük oranlı repo gelirlerinin ise hiç bir istisnaya tabi tutulmaksızın (tam oranlı) vergilendirilmesi, aynı gelirlerin gerçek kişilerce elde edilmesi halinde hiç vergilendirilmemesi, kurumlardan ve ticari işletmelerden işletme sahip veya ortaklarınca değişik şekillerde para çekilmesine ve bunların özel hesaplarda nemalandırılması herkesçe bilinen bir gerçektir. Menkul kıymet gelirlerinin kurumlar vergisi mükelleflerince farklı, ticari işletmelerce farklı, gerçek kişilerce farklı şekilde vergilendirilmesi bu konuda daha kapsamlı ve eşitlik esasına dayalı bir düzenleme yapılmasına ihtiyaç göstermektedir.

NOT: YAKLAŞIM'ın Ekim 1996 Sayısında Yayınlanan Ferhat FAHRAN'ın ESKALASYON UYGULAMASI ile ilgili yazısında bir dizgi hatası olmuştur. Doğrusu aşağıdaki gibidir.

KM KASA

522 DAF

257 B. AMORTİSMAN

253 DEMİRBAŞLAR

524 MALİYET ARTIŞ FONU

(987.947.131337.369.165)

391 HESAPLANAN KDV

679 OLAĞ. DIŞI GEL. VE KAR

1.326.606.001 650.577.962

150.000.000.000 174.768.713

[\(*\)](#) Maliye Bakanlığı E. Gelirler Bařkontrolörü, Yeminli Mali Müřavir

(1) Vergi tevkifatı,Devlet tahvili, hazine bonusu, TKİ ve KOİ'ce çıkartılan menkul kıymetlerin gelirlerine isabet eden kısım için sıfır olarak uygulanır. Bu kısım bu faiz ve gelirlerin toplam kurum hasılatı içindeki payına göre hesaplanır. (93/5148 sayılı BKK) Aynı gelirler, örneğin, bir kollektif şirket tarafından elde edildiğinde, hiçbir indirim tabi olmaksızın normal şekilde vergiye tabidir.

